

František Kalvas, Jan Váně¹

Nastolování politické agendy: Strategie Římskokatolické církve v ČR²

In the following text, we describe an interaction between Catholic Church and catholic politicians in the policy agenda setting process in the Czech Republic. We introduce agenda-setting theoretical concepts and terms that we intend to apply to the case of the Catholic Church in the Czech Republic. We use the method of semi-structured interviews for our empirical analysis. We collected eight semi-structured interviews with informants from different strata of the Church structure, and catholic politicians. We describe the way the Church would like to co-operate with catholic politicians. The Czech Catholic Church intends to set policy agenda through inspiring laics active in the top of political hierarchy. We confront this strategy with catholic politicians. We conclude by rejection of strategy based on principle of inspiration. We also suggest revised strategy based on principle of personal effort.

1) Tato studie vychází s podporou GAČR 403/09/P003 a s podporou rozvojového projektu Západočeské univerzity v Plzni POSTDOC-10.

2) Korespondenci zasílejte na adresy: František Kalvas, Západočeská univerzita v Plzni, katedra sociologie, Poděbradova 1, 306 14 Plzeň, e-mail: kalvas@kss.zcu.cz. Jan Váně, Západočeská univerzita v Plzni, katedra sociologie, Poděbradova 1, 306 14 Plzeň, e-mail: vanejan@kss.zcu.cz.

Klíčová slova: Římsko-katolická církev, nastolování agendy, média, teorie politického cyklu, advokační koalice, veřejné mínění

Key words: The Roman Catholic Church, agenda setting, media, theory of political cycle, advocacy coalition, public opinion

Proč jsme se rozhodli zkoumat roli Římskokatolické církve v ČR v procesu nastolování agendy? Máme pro to tři důvody. (1) Literatura, která se věnuje procesu nastolování agendy, popisuje role médií, veřejnosti, státní správy, místní samosprávy a politických subjektů (prezidenta, parlamentu, politických stran a kandidátů) (DEARING, James a Everett ROGERS, 1996). Dosud je však málo prozkoumaná role organizací, které se nepodílí na výkonu moci (např. JOACHIM, Jutta, 2007; TEPPER, Steven, 2004; MCCLAIN, Paula, 1990; FLICKINGER, Richard, 1983). (2) Přestože je role náboženských organizací v procesu nastolování agendy velmi slibnou novou oblastí výzkumu (MCCOMBS, Maxwell, 2004), je dosud málo prozkoumaná. Respektive existuje pouze velmi omezené množství literatury k tomuto tématu (MCCOMBS, Maxwell, 2004; ONCEL, Gulen a Ergen KARAGOZ, 2010; DJUPE, Paul a Christopher GILBERT, 2002). (3) V České republice je role církve v procesu nastolování agendy zcela neprozkoumaná.

Dosavadní kusé poznatky o roli církve v procesu nastolování agendy pochází z anglosaského kulturního kontextu – jsou tedy do českého kontextu obtížně přenositelné. Výzkum role organizací, které se nepodílí na výkonu moci, se doposud výhradně soustředí na organizace a zájmové skupiny, které se soustředí na jeden problém, např. nevládní organizace, které se zabývají právy žen (JOACHIM, Jutta 2007), postavením menšin (MCCLAIN, Paula 1990) a ochranou spotřebitelů (FLICKINGER, Richard, 1983). Církev však vyjadřuje svá stanoviska ohledně široké palety problémů. Studium procesu, jak je budována církevní agenda, dle našeho názoru, přinese důležité poznatky ohledně toho, jak je budována agenda organizací, které se nepodílí na výkonu moci a zároveň nejsou úzce zaměřené na jeden problém či úzce vymezenou sadu problémů.

V předkládaném textu prezentujeme výsledek analýz rozhovorů, které jsme vedli s představiteli katolické církve a politiky, kteří se hlásí k Římskokatolické církvi v ČR (dále jen *katoličtí politici*). Data získaná z analýzy nám posloužila pro popis strategie pro nastolování veřejných problémů (*issues*) na politickou agendu. Římskokatolická církev v České republice tuto strategii aplikuje, nebo se alespoň domnívá, že by ji aplikovat měla. Představíme nejen výchozí podobu této strategie dle čelných představitelů církevní hierarchie, ale i její kritické zhodnocení a vysvětlení, proč výchozí podoba strategie nefunguje. Pro kritické zhodnocení jsou nám základem data získaná z rozhovorů s katolickými politiky.

1. Proces nastolování agendy

James W. Dearing a Everett M. Rogers (1996, s. 1) říkají, že „každý sociální systém musí mít svou agendu“. Systémem můžeme chápat celou společnost, stavební firmu, politickou stranu, regionální deník nebo církev. Ti všichni čelí spoustě problémů a musí se rozhod-

nout, které z nich jsou těmi nejdůležitějšími. Pojmem *agenda* označujeme právě soubor nejdůležitějších problémů, kterým je systém vystaven. Agenda je pro každý systém velmi důležitá, „aby se mohl rozhodnout, kde je třeba začít věci napravovat“ (ibid.). Nastolování agendy je tedy procesem, kdy se formulují problémy, které je třeba řešit v první řadě.

Pokud se budeme zabývat nastolováním agendy na úrovni celé společnosti, je klíčovým pojmem termín *veřejný problém (issue)*. Cobb a Elder jej definují jako „konflikt mezi dvěma nebo více identifikovatelnými skupinami ohledně procedurálních nebo věcných otázek distribuce pozic nebo zdrojů“ (1983, s. 32; cit. dle DEARING, James a Everett ROGERS, 1996, s. 2). Ve svém konečném důsledku jsou všechny veřejné problémy kontroverzí. Kontroverzi totiž můžeme rozeznávat ve třech následujících rovinách: 1) zda problém vůbec existuje, 2) zda má být problém řešen a 3) jak má být problém řešen. Avšak ne všechny problémy se stanou veřejnými problémy. Aby se problém stal veřejným, musí být jako takový identifikován a musí být nastolen požadavek na jeho řešení (DEARING, James a Everett ROGERS, 1996, s. 2–3).

Na úrovni celé společnosti je formulace prvořadých veřejných problémů poměrně složitým procesem, který popisuje teorie nastolování agendy (*agenda-setting theory*). Tato teorie definuje pojem agenda úžeji jako „sadu veřejných problémů, které jsou komunikovány jako hierarchicky uspořádané dle důležitosti v nějakém časovém bodě“ (DEARING, James a Everett ROGERS, 1996, s. 2). Tato teorie také popisuje formování a vzájemné vztahy tří základních typů agend: mediální (*media agenda*), veřejné (*public agenda*) a politické (*policy agenda*). Mediální agenda je definována jako sada veřejných problémů hierarchicky uspořádaných podle množství prostoru, který jim věnovala masová média. Veřejná agenda pak jako veřejné problémy uspořádané podle podílu veřejnosti, který je považuje za důležité. A konečně politická agenda je definována jako sada aktuálně řešených politických kontroverzí. Podrobněji viz (DEARING, James a Everett ROGERS, 1996, s. 5–6). V zahraničí jsou všechny tři typy agend předmětem soustavného výzkumu. Velká pozornost je také věnována jejich vzájemnému vlivu a jejich vnitřní diferenciaci. V kontextu české vědy je pozornost nastolování agendy věnována až po roce 2000 (např. TRAMPOTA, Tomáš, 2006; KALVAS, František a Martin KREIDL, 2007).

Nositelé veřejné, mediální a politické agendy teorie nepokládá za homogenní entity. My se vzhledem k tématu naší studie zaměříme na dekompozici nositelů politické agendy. Roger W. Cobb a Marc Howard Ross je dělí na: nátlakové skupiny (*pressure groups*), zákonodárce (*legislators*), tvůrce politik (*policy-makers*) a byrokraty (*bureaucrats*) (COBB, Roger a Marc ROSS, 1997). Obecně lze říci, že můžeme rozlišit jakoukoli složku nebo aktéra politického procesu, zjišťovat její/jeho agendu a zkoumat vliv této agendy na agendu ostatních složek a aktérů.

Teorie politického cyklu (*policy cycle framework*) postuluje, že o úspěšném nastolení veřejného problému nerozhoduje objektivní stav věcí, ale *kým, kdy, kde a jak* je problematický stav definován. Veřejný problém není definován jednou pro vždy, k jeho redefinici může neustále docházet, a to především ve veřejnosti, médiích a komunitách expertů. O změnu de-

finice veřejného problému však usiluje množství aktérů z různých sfér, čímž tito aktéři sledují změnu podoby veřejné, mediální a politické agendy. Někteří aktéři by rádi vydobyli svému problému lepší pozici na agendě, někteří aktéři by rádi tentýž problém vytěsnili z agendy a někteří aktéři vstupují do procesu redefinice proto, aby udrželi stávající stav věci. „Zatímco se mnoho aktérů podílí na kontrole a změně agendy, nikdo z nich samostatně žádný z těchto mechanismů nekontroluje“ (WERNER, Jann a Kai WEGRICH, 2007, s. 46).

Jedním z nástrojů, jak prosadit veřejný problém, je tzv. *venue shopping*. Aktéři se buď snaží zaujmout pozornost médií a veřejnosti vhodnou definicí problému, nebo se aktéři snaží přenést rozhodování ve věci problému na jinou úroveň (lokální, národní, mezinárodní), nebo na půdu jiné instituce (soud, parlament atd.). Aktéři si od toho obvykle slibují, že na jiné úrovni či na půdě jiné instituce budou příznivější okolnosti pro nastolení veřejného problému (BIRKLAND, Thomas, 2007).

Zřejmě nejúčinnějším nástrojem je vytváření *advokačních koalic* (*advocacy coalitions*), což jsou koalice skupin a aktérů „založené na sdílené sadě přesvědčení o určitém veřejném problému“ (BIRKLAND, Thomas, 2007, s. 69). Advokační koalice se vytváří vždy kolem jedné zásadní názorové pozice týkající se jednoho konkrétního problému. Ke každému problému vznikají vždy alespoň dvě advokační koalice (WEIBLE, Christopher a Paul SABATIER, 2007). Advokační koalice se netýká pouze nastolení veřejného problému na agendu, ale také jeho redefinice. Navíc překonává paradox, kdy se každý veřejný problém týká mnoha aktérů, ale žádný z nich nad ním nemá kontrolu. Advokační koalice však může veřejný problém a jeho vývoj kontrolovat účinněji. Logicky platí, že vyloučení z advokačních koalic znamená téměř jistou ztrátu kontroly nad veřejným problémem. A konečně, advokační koalice mají také schopnost otevírat *okna příležitosti* (*windows of opportunity*).

Tento termín označuje omezený krátký čas, kdy je příležitost pro nastolení veřejného problému na agendu. Okno příležitosti se otevírá, pokud „(a) problém (b) konverguje s hledaným řešením (c) v příznivém politickém klimatu“ (KINGDON, John, 1984; cit. dle DEARING, James a Everett ROGERS, 1996, s. 74). Mimo okno příležitosti se veřejnému problému do agendy velmi pravděpodobně nepodaří proniknout. Toto okno může otevřít např. změna politické administrativy, výjimečně silně nastolené veřejné mínění nebo mimořádné události. Podobně jako není v moci jediného aktéra kontrolovat agendu, není ani v jeho moci otevřít okno příležitosti. Avšak otevření okna příležitosti neznamená, že veřejný problém automaticky pronikne do agendy – vždy je nutná *skupinová akce* (*group action*), která prosadí veřejný problém na agendu (BIRKLAND, Thomas, 2007).

2. Katolická církev v České republice a média

Katolická církev v ČR působí ve specificky sekularizovaném prostředí. Dle *Sčítání lidu, domů a bytů* v roce 2001 se pouze cca 32 % lidí v ČR považovalo za věřící, katolíci pak tvořili největší náboženskou skupinu – cca 26 % populace. V absolutních číslech to znamená,

že z desetimilionové populace je cca 2 740 000 pokřtěných (ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2001). Odhaduje se, že počet praktikujících katolíků je ale cca 10 % – 18 % z počtu pokřtěných.¹ Katolická církev má v současné době osm diecézí, ve kterých působí 17 biskupů. V diecézích je celkem 2 859 farností a v těchto farnostech působí 1 632 kněží (DUKA, Dominik a Milan BADAL, 2009, s. 9). Kromě toho katolická církev představuje největší „nepolitickou“ organizaci v českém kontextu. Jsme si plně vědomi, že termín „církev“ je konotován s určitým typem diskursivní formace, která má vlastní historii a jež byla utvářena pomocí historicky determinovaných pravidel (FOUCAULT, Michel, 2002), a že existují odlišná vymezení (srov. WEBER, Max, 1998, s. 292–296; TROELTSCH, Ernst, 1931; YINGER, Milton, 1957; STARK, Rodney a William BAINBRIDGE, 1979). Rovněž si uvědomujeme, že existuje rozdíl mezi oficiální, intelektuální a profesionalizovanou doktrínou prezentovanou církví a vlastní aplikací ze strany náboženských (v daném případě katolických) „mas“ (HORNYA, Břetislav, 1999). Proto, pokud hovoříme o církvi a předkládáme nástin výzkumu jí aplikovaných strategií, máme primárně na mysli oficiální představitele této organizace, jako jsou biskupové, kněží, jáhni. Ve vztahu k laikům nás v dané chvíli nezajímají tzv. sympatizanti (STARK, Rodney a William BAINBRIDGE, 1979), ale aktivní participanti, kteří se účastní bohoslužeb.

Katolická církev se ve veřejném prostoru postupně stala odkázanou na média, která se vymykají jakékoli náboženské kontrole (SUMIALA-SEPPÄNEN, Johanna, LUNDBY, Knut a Raimo SALOKANGAS, 2006). Tento fakt si katolická církev uvědomila a poprvé na celosvětové úrovni se její sebereflexe projevila v dokumentech II. vatikánského koncilu, konkrétně v dekretu *Inter mirifica* (INTER MIRIFICA, 2002) – věnovaného hromadným sdělovacím prostředkům.² V návaznosti na tento dekret vznikají další, tzv. pastorační, instrukce. Především mají zajistit, aby postulované zásady a směrnice byly uvedeny v činnost. Klíčové pastorační instrukce jsou *Communio et progressio* z roku 1971 a *Aetatis novae* z roku 1992 (DOKUMENTY O SDĚLOVACÍCH PROSTŘEDCÍCH, 1996), které představují propracovanější a hlouběji reflektující pozici katolické církve ve vztahu k médiím, než jak tomu bylo v dekretu *Inter mirifica*.³

Katolická církev dlouhodobě nahlíží masová média jako „mocnost“, která vyvázala individuuum z vlivu církevních institucí, resp. jej postavila proti ní. Dále se ukazuje,

1) Pojem praktikující katolík vztahujeme v pravidelným návštěvníkům nedělních bohoslužeb (srov. DUKA, Dominik a Milan BADAL, 2009, s. 9).

2) Dekret přiznává médiím význam, pokud jsou „správně začleněna a využívána“ (*Inter mirifica*, 2002, s. 515). Zároveň ale konstatuje, že média dokáží škodit lidské společnosti, a „to poměrně často“ (*ibid.*).

3) To, že dekret *Inter mirifica* postihl problematiku sdělovacích prostředků příliš rigidně, reflektovali sami církevní představitelé již záhy po jejím podepsání Pavlem VI. Na tuto skutečnost ukazuje např. Karel Rahner (srov. *Inter mirifica*, 2002, s. 511–512).

že média stále výrazněji přebírají funkce, jako je všudypřítomnost, nepostradatelnost, „vševědoudcnost“, normování hodnot jednání, definování sankcí až po každodenní strukturaci času (GÜNTHER, Thomas, 1998), které si doposud nárokovala právě církev. Funkce, které byly doposud přisuzovány právě jí, se postupně stávají atributivním znakem právě médií. Ukazuje se, že původní „Extra Ecclesiam nulla salus“ se dnes transformuje ve slogan „Extra Media nulla salus“. S ohledem na tuto skutečnost církev usiluje o nalezení takového modusu vivendi, který by nepoškozoval její společenský obraz (GROSSE-KRACHT, Hermann-Josef, 1997).

3. Metodologie

Ve svém příspěvku vycházíme z kvalitativního empirického šetření, které probíhalo od ledna 2009 do října 2010. Během něj jsme provedli 8 polostrukturovaných rozhovorů, 5 s představiteli katolické církve a 3 s katolickými politiky. V rozhovorech hledáme odpovědi na následující výzkumné otázky: Snaží se církev vůbec nějakým způsobem identifikovat potenciální společenské problémy, kterým zatím veřejnost a politici z nějakého důvodu „odpírají“ svou pozornost? Pokud tak činí, jak se na dané problémy pokouší upozornit?

Základem polostrukturovaného rozhovoru vedeného s každým informátorem z církevní hierarchie zvláště byly následující otázky: (1) Vidíte nějaký společenský problém, na který by mohla (měla) církev upozornit veřejnost? (2) Myslíte si, že se církev nějakým způsobem snaží identifikovat potenciální společenské problémy, kterým zatím veřejnost nevěnuje pozornost? Jestliže ano, jakým způsobem se je církev snaží identifikovat? (3) Snaží se církev na tyto problémy nějak upozornit veřejnost? Pokud ano, jakou formou a jaké strategie a prostředky volí? (4) Snaží se církev na tyto problémy nějak upozornit věřící? Pokud ano, jakou formou a jaké strategie a prostředky volí? (5) Jak nahlížíte působení církve v občanské společnosti?

Informátor 1 je představitelem nejvyšších církevních kruhů, tzn. že je členem České biskupské konference (dále jen ČBK). Rozhodně nemůžeme říci, že by se často v necírkevních médiích vyjadřoval ke společenským událostem. Informátor 2 patří mezi nižší klérus a působí na akademické půdě. Je jedním z nejčastěji dotazovaných neoficiálních představitelů církve. Vyjadřuje se převážně k náboženským, etickým a společenským problémům z pozice církve. Informátor 2 byl jediný z osmi, se kterým jsme rozhovor neprovedli tváří v tvář, ale odpověděl písemně e-mailem na zasláný dotazník, který obsahoval pět výše uvedených otevřených otázek. Informátor 3 působí na akademické půdě a zároveň patří do vyšší církevní hierarchie. Je významným spoluvůrcem pastoračních strategií. Veřejně se vyjadřuje poměrně málo a zároveň pouze v církevních médiích (např. Katolický týdeník, Perspektivy atd.) Informátor 4 je obdobně jako informátor 1 členem ČBK, navíc patří k mediálně nejvyhledávanějším oficiálním představitelům katolické církve. Informátor 5 je také členem ČBK, a nevyjadřuje se ke společenským událostem v necírkevních médiích.

Další tři informátoři jsou významní katoličtí politici. V jejich případě nás především zajímala kritika církevní strategie, ve které hráli katoličtí politici důležitou roli. Pro jejich výběr platila následující kritéria. Jsou aktivními katolíky nebo alespoň výraznými sympatizanty s katolickou církví. Zastávají dostatečně vysokou politickou funkci uvnitř hierarchie strany. A jejich politická strana participuje aktivně na moci. Informátor 6 je lídrem krajské organizace příslušné politické strany, která je nyní, na podzim 2010, součástí vládnoucí koalice. Informátor 7 je rovněž lídrem krajské organizace politické strany, která je nyní, na podzim 2010, rovněž členem vládnoucí koalice. Informátor 8 je významným členem městské organizace a členem politické strany, která v době rozhovoru, v březnu 2010, byla součástí parlamentu. Všichni tři dotázaní pochází z jednoho kraje.

Polostrukturovaný rozhovor, který jsme vedli s každým katolickým politikem zvláště, byl založen na těchto otázkách: (1) Vnímáte jako politik, že by katolická církev postulovala nějaká témata, která by se stala součástí veřejné rozpravy za poslední dva roky? (2) Existují podle Vás nějaká témata nastolovaná církví, která Vám přijdou nosná a která byste podpořil? (3) Existují nějaká „typická“ témata nastolovaná katolickou církví v ČR, která jste během své politické kariéry prosazoval? (4) Vidíte nějaké téma, které je společné jak katolické církvi, tak vaší straně? Opět jsme provedli tématickou analýzu.

Získané odpovědi z rozhovorů se všemi jedenácti informátory jsme analyzovali prostřednictvím tématické analýzy (EZZY, Douglas 2002, s. 80–110). To znamená, přepsané rozhovory jsme kódovali podle úvaděných témat. Následně jsme zjišťovali, zda mezi tématy existují nějaké vztahy, které lze srovnávat a dále třídit, typologizovat a typizovat. Na základě získaných dat jsme vytvořili schémata strategií.

4. Analýza

V naší analýze nejprve popisujeme výchozí typ strategie nastolování církevních veřejných problémů tak, jak si jej představují námi dotázaní členové církevní hierarchie (informátoři 1–5). Poté konfrontujeme tento výchozí typ s pohledem katolických politiků (informátoři 6–8). Ti, jak se ukáže, výchozí typ odmítají a formulují alternativní strategie nastolování církevních veřejných problémů. Tyto alternativní strategie popisujeme v závěru analýzy.

4.1. Jmenované problémy a církevní agenda

Veřejné problémy, které uvádějí informátoři 1–5, lze shrnout do společné kategorie *zastání se marginalizovaných skupin*.⁴ A kdo jsou ony marginalizované skupiny, kterým je

⁴ Je zajímavé, že informátoři 1–5 nezmínili církevní restituce, což je veřejný problém, který je po roce 1989 s církví nejčastěji spojován (KALVAS, František, KREIDL, Martin, VÁNĚ, Jan a Martina ŠTÍPKOVÁ, 2009, s. 101–102). Naší úlohou však není určovat, co by mělo být obsahem církevní agendy. Pouze zde popisujeme, jak ji vnímají naši informátoři.

třeba dát hlas, možnost o svém problému promluvit? Celému výčtu marginalizovaných skupin je společně *neadekvátní zacházení*. S ním spojené strádání má několik dimenzí:

- (a) fyzickou (děti, prostitutky, vykořisťování zahraniční dělníci, političtí vězni),
- (b) psychickou (děti, staří lidé, oběti dezinformací),
- (c) ekonomickou (prostitutky, vykořisťování zahraniční dělníci),
- (d) sociální (sociálně vyloučení, staří lidé),
- (e) symbolickou (zesnulí, lidstvo).

Z analýzy sebraného materiálu vyplývá, že Římskokatolická církev v ČR má formulované problémy, jejichž řešení se snaží dlouhodobě prosazovat a na které se snaží upozorňovat. Sadu těchto dlouhodobě formulovaných a prosazovaných problémů budeme dále v textu pro zjednodušení označovat pojmem *dlouhodobá agenda*. K její formulaci se přímo vyjadřuje informátor 3:

„Na celosvětové úrovni je řada problémů identifikována v textech, rozvíjejících sociální učení církve (viz Kompendium⁵), na místní úrovni je to dokument Pokoj a dobro.⁶“
(Informátor 3)

Jakým způsobem je tedy formulována *dlouhodobá agenda*? Důležitými se ukazují církevní dokumenty: *Kompendium sociálních encyklik*, list *Pokoj a dobro* a dokumenty II. Vatikánského koncilu. Je samozřejmě možné, že dlouhodobou církevní agendu formují ještě jiné důležité církevní dokumenty, ale ty nebyly našimi Informátory zmíněny. Římskokatolická církev v ČR nemá vybudované nástroje jak dlouhodobou agendu systematicky aktualizovat a systematicky do ní začleňovat nové veřejné problémy. Ze sebraného materiálu není alespoň patrné, že by tyto mechanismy existovaly. Je otázkou, jaké okolnosti otevírají *okno příležitosti* k proniknutí nových problémů do dlouhodobé církevní agendy.

5) Pod označením „Kompendium“ se rozumí „Kompendium sociální nauky církve“. Jedná se o celkové souhrnné zpracování katolického sociálního učení. Tento dokument přibližuje základní postoje katolické církve k nejdůležitějším společenským oblastem, jako jsou rodina, lidská práce, ekonomický a politický život společnosti, mezinárodní vztahy, ochrana životního prostředí, podpora míru a úloha církve ve společnosti (KOMPENDIUM SOCIÁLNÍ NAUKY CÍRKVE, 2007).

6) Jedná se o sociální list, vydaný ČBK v roce 2000. Dokument „Pokoj a dobro“ usiluje o postižení sociální problematiky v České republice. Srov. <http://tisk.cirkev.cz/res/data/004/000526.pdf?seek=5> (cit. 27. 7. 2010).

Aktuální veřejné problémy nahodile formulují jedinci, kteří stojí obvykle spíše mimo oficiální církevní strukturu. Klíčová je tedy role jedinců a jejich osobního úsilí ve formulování aktuálních problémů. Jsou to oni, kteří se rozhodnou publikovat k aktuálnímu problému text (viz níže Jiří Zajíc), nebo pronést projev (viz níže Petr Piřha). Ani pravidelné debaty večery České křesťanské akademie (dále jen ČKA), které zmiňuje informátor 2 (viz níže), nejsou žádným institucionalizovaným mechanismem, který by sloužil Římskokatolické církvi v ČR pro identifikaci aktuálních veřejných problémů. Na této půdě jsou diskutovány aktuální veřejné problémy, ale ČKA není žádným oficiálním církevním think-tankem, ani neexistují mechanismy, pomocí nichž by byla církevní agenda aktualizována výsledky těchto debat.

„Pokud jde o vystoupení jednotlivých křesťanů, jako příklady bych uvedl některé texty Jiřího Zajíce⁷ a zejména známý projev prof. Piřhy v Hradci Králové⁸, pokud jde o vzdělávací proces u nás.“
(Informátor 3)

„Má konkrétní zkušenost [se snahou církve identifikovat potenciální společenské problémy]: pravidelné debaty večery (tzv. „laboratoř dialogu“) na půdě ČKA, kde řadu let špičkoví odborníci na dané otázky diskutují s církevními představiteli (mnohdy kardinál Vlk, často i hlavy nekatolických církví, provinciál jezuitů aj.) a teology o významných celospolečenských problémech.“
(Informátor 2)

4.2. Dobře formovaní laici

Dobře formovaní laici jsou vlastně dotčenou skupinou (*attention group*), která je citlivá vůči problémům, které nastoluje ČBK, tyto problémy snáze přejímají a pomáhají je dále šířit. V naší analýze se zaměřujeme především na katolické politiky (informátoři 6 – 8), kteří nastolují problémy z církevní agendy přímo na politickou agendu. Mohou to však také být novináři v různých typech médií, nebo lidé, kteří jsou médií vyzýváni, aby vyjádřili svůj názor. Dobře formovaní laici však také mohou ovlivňovat své blízké sociální okolí v každodenních interakcích, diskusích a participaci v lokální kultuře.

Informátoři se v zásadě shodují na tom, že by měla existovat jistá diverzifikace úkolů (informátor 3 mluví o „dělbě práce“). Vlastní veřejný problém nastolují církevní představitelé, ale i tzv. dobře formovaní laici. Jsou to ale především dobře formovaní laici, kterým je přisuzován úkol aktivně vystupovat ve veřejném prostoru a podílet se tak na

7) Jiří Zajíc – katolický publicista a pedagog, člen Rady České televize v letech 1992 – 2000.

8) Petr Piřha – katolický duchovní, univerzitní profesor a ministr školství v letech 1992 – 1994.

nastolování veřejných problémů. Přípravu laiků coby aktivních spoluvůrců mediální a veřejné agendy by měla „dělat [katolická – pozn. autoři] *hnutí a komunity*.“ (Informátor 1)

Možnost zefektivnění působení dobře formovaných laiků vidí informátor 2 v navazování dialogu a užších vztahů církve s „ostatními složkami občanské společnosti“. Účinnost tohoto kroku lze teoreticky vysvětlit tak, že při užším vztahu s církví by ostatní instituce občanské společnosti mohli uzavírat s dobře formovanými laiky advokační koalice a s vyšší pravděpodobností nastolovat problémy z církevní agendy. Informátor 1 si od užšího kontaktu církve s ostatními institucemi občanské společnosti slibuje odklon od „politikaření“ a příklon k věcnému řešení problémů. Doslova mluví o tom, že občanská společnost vytváří „*tkanivo vztahů (...) na kterých je schopná unést právě ty slabé, ty diskvalifikované, ty na okrajích, ty marginalizované.*“ Je zde patrná právě souvislost mezi problémy, které informátor 1 jmenuje (v podstatě všechny souvisí s marginalizací), a příslibem větší integrace do občanské společnosti. Tato hlubší integrace je sama o sobě příslibem řešení problémů, na které se, dle naší analýzy, církev zaměřuje a které jsou přítomné v její agendě.

4.3. Strategie nastolování agendy

Strategii, ve které církevní hierarchie vidí zásadní místo katolických politiků, označujeme adjektivem *vertikální*. Podle jejího výchozího typu jsou zprostředkovatelem a nositelem problémů z církevní agendy katoličtí politici. Vertikální strategie předpokládá, že katoličtí politici nastolují problémy z církevní agendy přímo na politickou agendu. Jde o působení na veřejnost „shora“, kdy se veřejné problémy přenášejí z církevní agendy do politické a odtud dále putují do veřejné agendy.

Dle informantů z církevní hierarchie je však riskantní spoléhat pouze na jedinou politickou stranu. Ideální stav je přítomnost dobře formovaných laiků ve více politických stranách. Informátor 1 si od takového postupu slibuje, že by církevní témata lépe pronikala na politickou agendu než doposud, jelikož by rezonovala skrze katolické politiky ve více politických stranách. Avšak tato strategie je rázu přání.

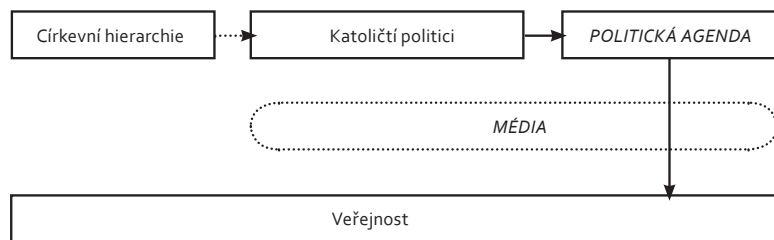

Schéma 1: Vertikální strategie

K výchozímu typu *vertikální strategie* mají však katoličtí politici výhrady a revidují je. Velmi přesně znají obsah církevní agendy, obávají se však nastolovat veřejné problémy, které nemají veřejnou podporu a veřejnost nezajímají. Nepřímo tak vznášejí požadavek na osobní úsilí církevní hierarchie ve věci nastolení veřejného problému na veřejné agendě. Jak ukazuje Birkland (2007), i v jiných zemích je zcela běžné, že politici aktéři využívají veřejnou podporu veřejného problému, když jej hodlají prosadit na politickou agendu.

Dle vyjádření tiskové mluvčí, která se zcela neplánovaně telefonicky zúčastnila části rozhovoru s informátorem 1⁹, však církevní hierarchie má zájem artikulovat a podporovat pouze veřejné problémy, které veřejnost podporuje. Revidovaná *vertikální strategie* sama neobsahuje mechanismus, kterým by bylo možné získat tuto veřejnou podporu. Použití *vertikální strategie* je tak odkázáno na okamžik *okna příležitosti*, které otevírá zájem veřejnosti. Informátor 6 navíc kritizuje církevní hierarchii, že některých velmi slibných oken příležitosti ani nevyužívá, ač je na ní upřena mediální pozornost a společenská situace rozhodně umožňuje formulovat zásadní veřejné problémy.

„No právě, když už se o něco [Římskokatolická církev v ČR] pokusí, tak je to vždycky dovnitř [církev], ale nikoli navenek (...). Třeba v tom Polsku, (...) ta církev umí velice dobře lobovat a velice dobře to téma dostat do té společnosti jako hlavní téma. (...) Když už nic, takže právě v těch krizových momentech, kde navíc to je ještě podpořené návštěvou papeže [v září 2009 v ČR]. Vlastně signál, gesto, kde mohlo z toho vzejít nějaké memento (...) ty média tady byly prostě celou tu dobu zaměřené na církev a přesto (...) jsem si tam nedokázal najít, co bych uchopil jako směřem (...) do české společnosti. Takže já to беру, zejména ten loňský rok, kde teda bylo těch výzev několik, jako prohru.“

(Informátor 6)

Katoličtí politici pak využívají tři alternativní strategie, aby prosadili veřejné problémy z církevní agendy na politickou nebo veřejnou agendu. Ve všech třech je patrný princip osobního úsilí, a tedy odklon od výchozího typu strategie, která byla založená na principu inspirace. První strategií je *přerámování problémů*. Katoličtí politici se snaží přerámovat veřejný problém z církevní agendy tak, aby z něj setřeli pel „církevnosti“. Katoličtí politici si totiž uvědomují, že jsou v menšině a tudíž mají jen omezenou schopnost veřejný

9) Tisková mluvčí telefonovala informátorovi 1 ohledně oficiální pracovní záležitosti během našeho rozhovoru. Informátor 1 nastavil pohotově telefon na hlasitý poslech a vyzval tiskovou mluvčí, aby se zúčastnila části našeho rozhovoru, ta jeho výzvu vyslyšela. Poté, co mluvčí zodpověděla naše otázky, se jí informátor 1 omluvil s tím, že s ní pracovní záležitost vyřídí až po ukončení našeho polostrukturovaného rozhovoru.

problém prosadit. Přerámováním se veřejný problém stane přijatelnější i pro ostatní politické aktéry, což otevírá možnost uzavírání advokačních koalic a prosazení veřejného problému na agendu.

„Pak se vrátím k tomu nejotřepanějšímu tématu, což jsou potraty a musím to teď uchopit opačně. (...) pokud jsme jaksí proti tomu, aby se zabíjeli nenarozené děti, tak prostě většinová společnost [zákaz potratů] nevezme (...) my tedy nabízíme těm těhotným ženám několik variant, utajené porody a [baby-boxy], což je prostě věc uchopitelná celou společností od leva doprava (...) Takže, ale šli jsme do toho jakoby trochu cestou prostě vyjednávání, cílem je, aby v plzeňském kraji byl baby-box (...) nikoliv získat na tom politický prospěch, jo.“
(Informátor 8)

Přerámování je také nutné, aby se předešlo nežádoucí politické konkurenci v případě, kdy veřejný problém prosazuje i jiný politický aktér a prezentuje se skrze něj, tzv. problém kontroly veřejného problému (*problem of issue ownership*). Překážkou celého procesu se může paradoxně stát to, co církevní hierarchie považovala ve výchozím typu strategie za žádoucí stav – přítomnost katolických politiků ve všech stranách, aby všichni napříč stranami mohli podporovat veřejné problémy z církevní agendy. Pokud se bude nějaká strana skrze veřejný problém prezentovat, může to katolické politiky z ostatních stran odradit, aby podporovali tentýž veřejný problém. Případně strach z boje o kontrolu veřejného problému povede katolické politiky k tomu, že žádný z nich v žádné straně nebude veřejný problém nějak výrazněji podporovat. Pomocí přerámování však katoličtí politici dokáží tento paradox účinně oslabit.

„Jediný, co je blbý, že je to velký téma [jiné strany] a těžko se bude jako sebe-prezentovat [moje vlastní strana] s tímhle tématem, když už ho někdo prezentuje. Musíš ho buďto prezentovat jinak, nebo ho podporovat a nedělat z toho vlajkovou loď.“
(Informátor 6)

Strategie *přerámování problémů* vytváří potenciál pro druhou alternativní strategii: nenápadně uzavírání advokačních koalic. Tato strategie je také založena na principu osobního úsilí. Katoličtí politici musí osobní úsilí vyvinout v politickém zákulisí, kde zajišťují veřejnému problému podporu politiků z jiných stran. Případně se je zde snaží nenápadně inspirovat, aby přijali veřejný problém za vlastní a přirozeně jej podporovali. A konečně, katoličtí politici věnují své úsilí sledování politické debaty a identifikování a podpoře takových veřejných problémů, které jsou přerámoványi veřejnými problémy z církevní agendy. Všechno toto úsilí pomáhá vytvořit advokační koalice, které jsou účinným nástrojem, jak prosadit veřejný problém na politickou a odtud na veřej-

nou agendu. Katolickým politikům se ve sféře politiky daří uzavírat advokační koalice – to se však církvi jako instituci nedaří, což značně omezuje vliv katolické církve na proces nastolování agendy.

„[S]pousta těch věcí, kterých jako chceme dosáhnout, tak když si je dáme jako vlajkovou loď, tak právě proto budou zaříznuvy. Když naopak to prostě nějakým spíš privátním způsobem prostě nastolíme jako témata v dialogích těch druhých, tak necháme, nechť druzí si kousek té agendy vezmou. (...) A jaksí jako křesťan vnímám, že je důležitější, aby byl baby-box, než aby na tom [naše strana] nahrabala body.“
(Informátor 8)

Poslední alternativní strategií, kterou katoličtí politici využívají, je *zprostředkování kontaktu církevní hierarchie s médii*. Katoličtí politici tím chtějí odstranit zásadní překážku, která blokuje výchozí typ *vertikální strategie* – nízkou podporu církevních veřejných problémů. Zprostředkování spočívá v tom, že katoličtí politici věnují své osobní úsilí identifikaci vhodných veřejných problémů a potenciálních mediálně přitažlivých osobností, které se pak snaží inspirovat, aby vhodným veřejným problémům věnovaly své osobní úsilí a připravily o nich články. Zároveň katoličtí politici těmto osobnostem zprostředkovávají kontakt s žurnalisty z necírkevních médií, kteří jsou ochotni tyto články prosadit do mediálního obsahu. Katoličtí politici se tak snaží zprostředkovat vznik advokačních koalic, jejichž členy jsou žurnalisté a členové církevní hierarchie. Tyto advokační koalice pak pomáhají prosadit církevní veřejné problémy v mediální agendě a zajistit jim tak veřejnou podporu. Je nutné dodat, že v našich datech máme pouze evidenci o pokusech o vytvoření takové advokační koalice, nikoli o jejím úspěšném fungování.

„Já jsem o tom uvažoval jak s biskupem, tak s [osobami z lokální církevní hierarchie] (...) já jsem říkal, že jsou tady v médiích třeba lidi, který když se na ně obrátíte, pošlete jim článek, tak oni Vám ho prostě bez problémů otisknou. (...) A pak je nutné hledat téma, který je jako schopná jako ta veřejnost uchopit, jo a zase protože vim, jak jsou lidi vytiženi, (...) tak jsem (...) hledal takový ty zajímavý postavy, který mají nějaký výročí v roce 2010 (...) rozeslal jsem je těmhle lidem, zkonultoval jsem to s pár slušnejma novinářema, zda o tohle téma [je zájem].“
(Informátor 8)

5. Závěr

Z analýzy sebraného materiálu vyplývá, že Římskokatolická církev v ČR nemá ucelenou strategii jak identifikovat aktuální veřejné problémy. Avšak má formulované problémy, jejichž řešení se snaží dlouhodobě prosazovat a na které se snaží upozorňovat – má *dlouhodobou agendu*. Zároveň z rozhovorů vyplynulo, že Římskokatolická církev v ČR ale nemá

vybudované nástroje jak systematicky aktualizovat svou agendu a systematicky do ní začleňovat nové problémy. Rovněž je otázkou, jaké okolnosti otevírají okno příležitosti, kdy dochází k proniknutí nových problémů do církevní agendy.

Hlavní závěr je, že výchozí typ *vertikální* strategie nastolování agendy byl založený na principu inspirace – církev měla pouze deklarovat prioritní veřejné problémy a to samo o sobě mělo inspirovat katolické politiky, aby veřejné problémy hájili v politice. Revize výchozího typu však ukázala, že tento princip je nefunkční, inspirovat nestačí. Revidovaná strategie vyžaduje osobní úsilí. Je třeba osobního úsilí osob z čela církevní hierarchie, aby vytvořily vhodnou konstelaci okolností, za kterých se mohou veřejného problému ujmout katoličtí politici. Pak tito politici mohou veřejnému problému věnovat úsilí a prosadit ho do politické agendy, odkud přejde do veřejného diskursu. Pokud se tyto podmínky nenaplní, věnují katoličtí politici své osobní úsilí vytváření *advokačních koalic* a *přerámování* problémů z církevní agendy, aby z nich setřeli pel „církevnosti“.

Samotný princip osobního úsilí vysvětluje, proč má církev na proces nastolování agendy omezený vliv a proč je tzv. reaktivní (tj. proč pouze reaguje, když ji někdo osloví ohledně problému, proč sama žádný neprosazuje, proč se nesnaží být tím, kdo jako první zarámuje problémy atd.). Při počtu 17 biskupů a 1 632 kněží na 8 diecézí a 2 859 farností (DUKA, Dominik a Milan BADAL, 2009, s. 9) není kde brát osobní úsilí na nastolování církevní agendy, protože církev má lidské zdroje sotva na konání bohoslužeb a opravu kostelů a far. Zbývá jediná možnost – uzavírat advokační koalice. Z výpovědí informátorů však víme, že je církev neuzavírá. Tím ztrácí poslední možnost, jak do stát principu osobního úsilí a ovlivňovat veřejný diskurs.

Náš výzkum tak mimo jiné ukazuje, jak důležité je vytváření advokačních koalic. Bez nich má velmi omezený vliv na veřejnou sféru i tak formálně mocná organizace, jako je Římskokatolická církev v ČR – organizace, k níž se hlásí 26 % obyvatelstva, organizace, která je pevnou součástí mezinárodní sítě, organizace, která má jasnou a pevnou hierarchickou strukturu, organizace, která strukturuje týdenní životní rytmus, hodnoty a postoje svých členů, organizace, která měla do roku 2010 oporu v parlamentní straně, organizace, jejíž členové byli a jsou vrcholnými politiky za většinu parlamentních stran, avšak organizace, která téměř vůbec neuzavírá advokační koalice. Neznáme vhodnější příklad organizace, který by lépe dokumentoval klíčovou roli uzavírání advokačních koalic.

Otázkou zůstává, proč církev advokační koalice neuzavírá. Navrhujeme dvě hypotézy. (1) Může to být nedostatečnou reflexí historického posunu místa církve ve společnosti. Historicky skutečně církev zaujímal místo, odkud mohla ovlivňovat veřejný diskurs na principu inspirace. Z tohoto místa se však posunula a je otázkou zda církev sama reflektuje, že nyní je princip inspirace neúčinný a účinným je princip osobního úsilí. (2) Církevní zdroje času a energie mohou být do té míry vyčerpané a ohrožené, že už žádné nezbyvají na uzavírání advokačních koalic, integraci do veřejného prostoru a realizaci principu osobního úsilí.

6. Literatura

- BIRKLAND, Thomas (2007): Agenda Setting in Public Policy, in: Fischer, Frank, Miller, Gerald a Mara Sidney, ed., *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods*, s. 63–78. Boca Raton: CRC Press.
- COBB, Roger a Charles ELDER (1983): *Participation in American Politics: The Dynamics of Agenda-Building*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- COBB, Roger a Mark ROSS (1997): *Cultural Strategies of Agenda Denial: Avoidance, Attack, and Redefinition*. Lawrence: University Press of Kansas.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2001): *Sčítání lidu, domů a bytů*. Praha: Český statistický úřad.
- DEARING, James a Everett ROGERS (1996): *Agenda-Setting*. Thousand Oaks: Sage.
- DJUPE, Paul a Christopher GILBERT (2002): The Political Voice of Clergy. *The Journal of Politics* 64 (2): 596–609.
- Dokumenty o sdělovacích prostředcích*. (1996): Praha: Sekretariát české biskupské konference.
- DUKA, Dominik a Milan BADAL (2009): *Bílá kniha církve s černou kapitolou. 20 let svobody 1989–2009*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- EZZY, Douglas (2002): *Qualitative Analysis*. London: Routledge.
- FLICKINGER, Richard (1983): The Comparative Politics of Agenda Setting: The Emergence of Consumer Protection as a Public Policy Issue in Britain and the United States. *Policy Studies Review* 2 (3): 429–444.
- FOUCAULT, Michel (2002): *Archeologie vědění*. Praha: Hermann a synové.
- GROSSE-KRACHT, Hermann-Josef (1997): *Kirche in ziviler Gesellschaft. Studien zur Konfliktgeschichte von katholischer Kirche und demokratischer Öffentlichkeit*. Paderborn: Schöningh.
- GÜNTER, Thomas (1998): *Medien – Ritual – Religion. Zur Religiöse Funktionen des Fernsehens?* Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- HORYNA, Břetislav (1999): Žité a normativní náboženství, in: Bělka, Luboš a Milan Kováč, ed., *Normativní a žité náboženství*, s. 146–158. Brno: Masarykova univerzita.
- Inter mirifica (2002), in: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, s. 510–525. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- JOACHIM, Jutta (2007): *Agenda Setting, the UN, and NGOs: Gender Violence and Reproductive Rights*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- KALVAS, František, KREIDL, Martin, VÁNĚ, Jan a Martina ŠTÍPKOVÁ (2009): Modelování panelových dat s dichotomickou závisle proměnnou: obecné principy a ilustrace v programu STATA. *Data a výzkum* 3 (1): 99–124.
- KALVAS, František a Martin KREIDL (2007): Jaký je vliv obsahu a struktury televizního zpravodajství na vnímání důležitosti vybraného tématu českou veřejností? *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 43 (2): 333–360.
- KINGDON, John (1984): *Agendas, Alternatives, and Public Policies*. Boston: Little Brown.
- Kompendium sociální nauky církve*. (2007): Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- MCCLAIN, Paula (1990): Agenda Setting, Public Policy, and Minority Group Influence: An Introduction. *Policy Studies Review* 9 (2): 263–272.
- MCCOMBS, Maxwell (2004): *Setting the Agenda: The Mass Media and Public Opinion*. Cambridge: Polity Press.
- ONCEL, Gulen a Ergen KARAGOZ (2010): Pope Benedict XVI's Visit to Turkey as a Global Media Event. *Central European Journal of Communication* 3 (2): 313–320.
- STARK, Rodney a William BAINBRIDGE (1979): Of Churches, Sects and Cults. *Journal for Scientific Study of Religion* 18 (2): 117–133.
- SUMIALA-SEPPÄNEN, Johanna, LUNDBY, Knut a Raimo SALOKANGAS (2006): *Implications of the Sacred in (Post)Modern Media*. Göteborg: Nordicom.
- TEPPER, Steven (2004): Setting Agendas and Designing Alternatives: Policymaking and the Strategic Role of Meetings. *Review of Policy Research* 21 (4): 523–542.
- TRAMPOTA, Tomáš (2006): *Zpravodajství*. Praha: Portál.
- TROELTSCH, Ernst (1931): *The Social Teaching of the Christian Churches*. New York: Macmillan.
- WEBER, Max (1998): *Sociologie náboženství*. Praha: Vyšehrad.
- WEIBLE, Christopher a Paul SABATIER (2007): A Guide to the Advocacy Coalition Framework, in: Fischer, Frank, Miller, Gerald a Mara Sidney, ed., *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods*, s. 123–136. Boca Raton: CRC Press.
- WERNER, Jann a Kai WEGRICH (2007): Theories of the Policy Cycle, in: Fischer, Frank, Miller, Gerald a Mara Sidney, ed., *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods*, s. 43–62. Boca Raton: CRC Press.
- YINGER, Milton (1957): *Religion, Society and the Individua*. London: Macmillan.

7. On-line zdroje:

<http://tisk.cirkev.cz/dokumenty/pokoj-a-dobro.html>